

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 2 / 2025

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

2025

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalariu, Felix-Adrian Tencariu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Rebeca Cefalan, Adina Amărieuței, Mălina Libiț, Andrei Archiudean, Bogdan-Ștefan Novac, Vlad Lungu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40 758 550 922 (Comitetul de Redacție); +40 (232) 201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

Redactor: dr. Marius-Nicușor Grigore

ISSN 1582 – 2842

CUPRINS / SUMMARY

ARTICOLE

Focul în preistorie: de la supraviețuire la inovație tehnologică / Fire in Prehistory: from Survival to Technological Innovation Adina AMĂRIUȚEI	7
Pigmenți și culoare în preistorie: de la primele picturi rupestre la cultura Cucuteni / Pigments and Color in Prehistory: from the Earliest Cave Paintings to the Cucuteni Culture Analisa FOCA	31
Metode de analiză și evoluția abordărilor în studiul ceramicii arheologice / Methods of Analysis and the Evolution of Approaches in Archaeological Pottery Studies Elena-Camelia PINTILIE	63
A Review of Interpretative Approaches Regarding Ashmounds Features From Noua Cultures / O analiză a abordărilor interpretative privind așezările de tip cenușar Vlad VOINICIUC	89
The Mobility of the Administrative Personnel in the Roman Empire: A Perspective on the Career of <i>Publius Aelius Hammonius</i> / Mobilitatea personalului administrativ in imperiul roman: o perspectiva asupra carierei lui <i>Publius Aelius Hammonius</i> Valeria PÎNTEA	107
Implicarea femeilor peregrine în viața religioasă a cetății Tomis / Involvement of <i>Peregrinae</i> Women in the Religious Life of Tomis Daria BABII	117
Considerații privitoare la identificarea satelor lui Oană Ureacli din ținutul Putnei / Considerations Regarding the Identification of Oană Ureacli's Villages in the District of Putna Alecsandru VOICU	125
Comunitate și societate. O scurtă monografie a comunei Baru din județul Hunedoara (sec. XIX-XXI) / Community and Society: a Short Monograph of the Commune of Baru, Hunedoara County (19th–21st Centuries) Denis-Sorin CĂLUȘER	133

Legea învățământului primar din 1924 și aplicarea ei reflectată în unele documente oficiale / The Law on Primary Education From 1924 and its Application Reflected in Some Official Documents

Mihai-Daniel BOTEZATU.....151

Ascensiunea nazismului reflectată în paginile ziarului „Adevărul” (1930-1933) / The Rise of Nazism Reflected in the Pages of the Newspaper „Adevărul” (1930-1933)

Dumitrița ILINCĂI 165

PREZENTĂRI DE CARTE

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome. On Joking, Tickling, and Cracking Up*, University of California Press, Oakland, 2024, 319 p.

Xenia CHIFEAC..... 183

Valerie HANSEN, *Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării*, trad. Matei Ciurică, București, Corint, 2023, 383 p.

Teodor-Răzvan MOISE 191

Kees BOTERBLOEM, *The Dirty Secret of Early Modern Capitalism. The Global Reach of the Dutch Arms Trade, Warfare and Mercenaries in the Seventeenth Century*, Routledge, New York, 2020, 244 p.

Andrei-Robert VASILACHE 197

Constanța VINTILĂ, Giulia CALVI, Mária PAKUCS-WILLCOCKS, Nicoleta ROMAN, Michał Wasiucionek, *Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX*, Humanitas, București, 2021, 431 p.

Andrei BORDEIANU..... 206

Martyn RADY, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefață de Matei Cazacu, Corint Istorie, București, 2023, 592 p.

Cristiana MURARIU 215

ARTICOLE

IMPLICAREA FEMEILOR PEREGRINE ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ A CETĂȚII TOMIS

INVOLVEMENT OF *PEREGRINAE* WOMEN IN THE RELIGIOUS LIFE OF TOMIS

Daria BABII*

Cuvinte cheie: *femei peregrine, Tomis, preoteasă, Imperiul Roman*

Keywords: *peregrinae women, Tomis, priestess, Roman Empire*

Rezumat: Lucrarea de față prezintă o serie de exemple sugestive privind femeile de statut peregrin din Tomis care s-au implicat în viața religioasă a orașului între secolele II–III p.Chr. Pe lângă analiza materialului epigrafic și evidențierea importanței sale, acest articol oferă totodată o perspectivă generală referitoare la participarea femeilor în cadrul cultelor religioase ale Imperiului Roman.

Abstract: This article aims to present a couple of suggestive examples of peregrinae women from Tomis who took part in the city's religion between the II-III p.Chr. Apart from analysing the epigraphic material and explaining its significance, this paper will provide a general overview on the involvement of women in the religious cults specific to the Roman Empire.

Participarea femeilor în viața religioasă a lumii romane

Pe parcursul perioadei Republicii participarea femeilor în viața religioasă avea o cotă redusă cu anumite excepții, precum cea a vestalelor. Instaurarea Imperiului a favorizat răspândirea cultelor orientale în lumea romană și a determinat implicarea mult mai frecventă a femeilor în viața religioasă față de epoca anterioară. Această schimbare poate fi înțeleasă prin faptul că practicile religioase

---

* Studentă la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ciclul de licență, email: dariababii1@gmail.com.

din Orient gravitau în jurul unor divinități feminine, care ofereau adeptelor speranță și un statut superior¹.

În general, apartenența la o familie înstărită reprezenta principala modalitate pentru femei de a se implica în viața publică și religioasă a orașului. Pe lângă rolurile religioase, femeile au devenit mult mai implicate în multiple laturi ale vieții orașului, în cadrul cărora unele poziții erau anterior ocupate exclusiv de bărbați. Cu toate acestea, personajele feminine s-au afirmat cu precădere în practicile religioase ale unei cetăți, existând puține cazuri în care acestea au activat în alte direcții².

Funcțiile religioase erau deținute în special de femei în postura de preotese oficiale sau preotese private în cadrul unor asociații. Din perioada elenistică activitatea femeilor în cadrul cultelor a căpătat și o implicație economică, întrucât preotesele deveneau responsabile de organizarea banchetelor și conservarea clădirilor sacre. Majoritatea femeilor dețineau o funcție religioasă datorită statutului social, iar pentru spațiul cetăților vest-pontice, proporția cea mai însemnată, 10 din 15 preotese, provenea din Tomis. Dintre acestea, cinci erau de origine orientală romanizată, două de origine greacă, o preoteasă provenea din Orient, una din mediul grec romanizat, iar celeia din urmă nu i s-a păstrat numele³.

Pozițiile religioase în cadrul cărora se puteau afirma femeile erau de *archiereia*, în cadrul cultului imperial, de *hiereia*, pentru cultele publice și private, dar și altele din cadrul cultelor private precum *archirabduhisa*, *meter dendrophorus* (în cadrul unei asociații dedicate lui Attis și Cybelei) și *sacerdos Tomitanorum*⁴. Alte câteva exemple sugestive ar fi și *canistrariae* (purtătoare de coșuri), *tibicines* (cântărețe din fluiet), *cymbalistriae* (cântărețe din chimvale), *tympanistriae* (cântărețe din timpane), *aedituae* (îngrijitoare),

---

¹ Constantin-Iulian Damian, *Instituția familiei în Roma Antică*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2019, p. 107.

² Annamária-Izabella Pázsint, „Between oikos and polis: the life of women in Istros, Tomis, and Callatis (6th century bc–4th century ad)”, în *Ephemeris Napocensis*, XXVII, Editura Academiei Române, 2017, p. 52.

³ *Ibidem*, p. 52-53.

⁴ *Ibidem*.

camillae (slujitoare la sacrificii) și femei care se ocupau cu vânzarea și creșterea animalelor pentru jertfă⁵.

Preotesele care serveau divinitățile din panteonul greco-roman purtau numele de *sacerdos*, regăsit și ca *sacerdota* ori *sacerda*, iar cele dedicate cultului imperial aveau titlul de *flaminicae*, denumire ce face trimitere la *Flaminica Dialis* din perioada Republicii. *Sacerdotae* proveneau din rândul familiilor de elită și slujeau la templele divinităților Ceres, Venus, Tellus, Iuno, Diana, Vesta, Minerva, Liber, Magna Mater, Hercule, triada capitolină, Dis Pater sau Saturnus. În provinciile romane aceste preotese erau alese de consiliul orașului pentru a sluji în templul unei sau mai multor divinități. Preotesele imperiale aveau la rândul lor origini nobile și proveneau din familii înstărite întrucât trebuiau să plătească o taxă de intrare (*summa honoraria*) ridicată pentru a dobândi funcția. De asemenea, acestea nu trebuiau în mod obligatoriu să fie căsătorite cu un preot și să formeze cuplul sacerdotal⁶.

Funcția de preoteasă impunea ca femeile să fie născute libere și să facă parte dintr-o familie de cinste, de preferință înstărită. Pentru funcția de preoteasă imperială se impunea suplimentar ca femeia să fie cetățeană romană. Statutul de preoteasă oferea femeilor o anumită importanță socială, bucurându-se de respectul populației și dobândind numeroase avantaje, precum locuri bune în amfiteatre sau teatre, dar și un nivel de autoritate publică⁷.

Femeile de statut peregrin implicate în practicile religioase ale Tomisului

Un prim document epigrafic care atestă implicarea femeilor *peregrinae* în practicile religioase ale cetății Tomis este o inscripție onorifică de limbă greacă datată între 197-205 p.Chr. Aceasta este o stelă de marmură din șase fragmente legate între ele, primele două fragmente fiind găsite undeva în Constanța, iar celelalte pe șoseaua Mangaliei⁸.

---

⁵ Constantin-Iulian Damian, *op. cit.*, p. 108.

⁶ *Ibidem*, p. 109-110.

⁷ *Ibidem*, p. 110-112.

⁸ ISM II 83.

Inscripția reprezintă o dedicație pentru Septimius Severus, familia imperială și pentru guvernatorul provinciei drept mulțumire pentru darurile oferite din partea unei asociații (*thiasos*) pusă sub patronajul Cybelei⁹. Sugestiv pentru articolul de față este menționarea lui Nanas, fiică a lui Theadon și mamă a dendrophorilor, de statut peregrin. Numele Nanas este asianic, răspândit în special în Frigia, Cilicia și Isauria, și este menționat totodată și în alte inscripții din Moesia Inferior, Macedonia, Thracia, Bithynia, Mysia conform lui Dan Dana¹⁰. Documentul epigrafic include lista cu nume a 38 de membri, dintre care unii au anumite titluri și ranguri, precum un *hiereus*, un *pater*, doi *archidendrophoroi*, o mamă a dendrophorilor și o *archirabduhisa* (conducătoarea purtătorilor de vergi) numită P.Aelia Olympia, care este însă cetățeană¹¹. Din totalul de membri menționați în inscripție, 16 aveau cetățenie romană, 14 dintre ei aveau cognomina de origine greacă, precum T. Flavius Eutyches, posibil indicator al originii servile, iar etimologia numelor este greacă sau greco-romană.

Un alt exemplu sugestiv de atestare epigrafică a femeilor *peregrinae* în cadrul practicilor religioase la Tomis este și o dedicație de limbă greacă datată din perioada Severilor, în orice caz înainte de 212 p.Chr. descoperită în mare¹². Astfel, stela din calcar cu trei registre are în partea de sus fronton cu acrotere și rozetă în centru, la mijloc prezintă un relief cu imaginea Cavalerului Trac, călărind spre dreapta, unde se află copacul sacru alături de șarpele încolăcit. În partea inferioară se află inscripția dedicată Eroului de către o asociație cu doi președinți, mai mulți donatori, un cântăreț, un păzitor al legii, un apărător, un crainic sacru și o preoteasă Buteis a lui Heroxenos¹³. Menționarea preotesei Buteis a lui Heroxenos este relevantă pentru tema lucrării de față,

---

⁹ Ligia Ruscu, „On Cult Associations at Istros and Tomis”, în *Ephemeris Napocensis*, XXIV, Editura Academiei Române, 2014, p. 139.

¹⁰ Dan Dana, *Onomasticon Thracicum(OnomThrac). Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédonie orientale, Mésies, Dacie et Bithynie*, Athènes, 2014, p. 259.

¹¹ Zaharia Covacef, „Culte orientale în Panteonul Dobrogei Romane”, în *Pontica*, nr. 33-34, 2000-2001, p. 376.

¹² ISM II 125.

¹³ Zaharia Covacef, *Templele Tomisului* în PEUCE , S.N., III-IV, 2005-2006, p. 168.

personajul feminin fiind de statut peregrin și având un nume cel mai probabil de origine dacică, așa cum aprecia Dan Dana în *Onomasticon Thracicum*. Nu cunoaștem atribuțiile sale precise ca *hierea* (preoteasă), dar era în mod cert implicată în oficierea cultului.

O altă descoperire epigrafică sugestivă este reprezentată de o inscripție funerară de limbă latină pe un altar de calcar deteriorat aproape pe toate părțile, descoperit la Constanța și datat între secolele II-III p.Chr. Inscripția o menționează pe Mama, fiica lui Dada, preoteasa tomitanilor, și pe Apollonius, fiu al lui Dada; Apollonius este astfel fiu al lui Mama și al soțului ei cu numele tot Dada¹⁴. Numele Mama, alături de variațiuni ale sale, este regăsit atât în Moesia Inferior, cât și în Macedonia, Moesia Superior și Thracia, conform lui Dan Dana¹⁵. Numele Dada este de origine tracică și este bine cunoscut nu numai în Dobrogea, acesta fiind întâlnit și în Thracia, Macedonia, Thasos, Attica, sau Egipt¹⁶. Mama, fiica lui Dada ar fi putut ajunge preoteasă în opinia noastră datorită apartenenței la o familie înstărită. Iorgu Stoian vede drept cauză un „proces de atragere a vârfurilor băștinașe în pătura conducătoare”. Faptul că Dada, tatăl lui Apollonius, îi dă acestuia un nume grec, iar Apollonius ridică în latină epitaful mamei sale, arată dorința lor de a avea relații bune atât cu grecii, cât și cu romanii. Faptul că Mama, fiica lui Dada, este *sacerdos*, indică mai degrabă dorința lor de integrare în comunitatea locală și nu neapărat ambiția de a deține magistraturi sau alte funcții.

Ultimul document epigrafic inclus în această cercetare are caracter incert, putând reprezenta subiectul unui demers ulterior mai amănunțit în această direcție. Materialul epigrafic al inscripției de limbă greacă este reprezentat de o stelă de calcar găsită la Cumpăna, județul Constanța și datată după toate probabilitățile în secolul III p.Chr¹⁷. Inscripția funerară menționează o „prea glorioasă mare preoteasă Iulia” alături de soțul ei, pontarchul comunității tomitane. Aceasta inscripție furnizează dovada unei femei preotese care, pe lângă actele de binefacere realizate în cadrul activității religioase, a devenit

---

¹⁴ ISM II 295.

¹⁵ Dan Dana, *op. cit.*, p. 205.

¹⁶ *Ibidem*, p. 105.

¹⁷ ISM II 369.

binefăcătoare propriu-zisă a comunității în cadrul unei asociații. Iulia este un gentiliciu, dar lipsa unui cognomen și faptul că există nume de peregrini cu forme de gentiliciu poate indica un statut de *peregrina* a personajului. Mai mult, personajul cu care este căsătorită este un peregrin, Dionysodoros¹⁸. Faptul că stela a fost găsită în așezarea rurală de la Cumpăna poate indica faptul că familia lui Dionysodoros a avut o proprietate rurală, membrii ei fiind îngropați în apropiere.

Alte exemple sugestive

Participarea femeilor de statut peregrin în viața religioasă a unei cetăți nu este un fenomen specific doar regiunii Tomisului, un alt caz fiind întâlnit în Histria. O stelă de marmură fragmentată a fost descoperită începând cu 1952 în sectorul SE al Histriei în apropierea edificiului Domus I, fiind datată în a doua jumătate a secolului II p.Chr. În centrul frontonului triunghiular cu acrotere se află imaginea Cybelei pe tron cu *tympanon* în mâna stângă și o pateră în dreapta, în fiecare din cele două acrotere se află un leu așezat, ținând între labe un cap de taur, iar câmpul scris este înconjurat de un chenar gros. Acest document epigrafic reprezintă un important decret histrian ce stârnește interes în primul rând prin informațiile bogate pe care le oferă¹⁹. Documentul epigrafic o menționează pe Aba, fiica lui Hekataios, preteasă în cultul zeiței Cybele și care, conform inscripției, provenea dintr-o familie cu lungă tradiție în funcțiile sacerdotale. Decretul o onorează pe preteasa Aba pentru faptele și binefacerile sale, întrucât a organizat ospete bogate, a oferit denari populației și a acoperit toate cheltuielile necesare pentru organizarea de sărbători și rugi tradiționale în fiecare lună a anului. Pentru meritele sale, preteasa Aba urma să fie încununată la toate sărbătorile, alături de recunoașterea și cinstirea meritelor²⁰. Pe lângă exemplul pretesei

¹⁸ Annamária-Izabella Pázsint *op. cit.*, p. 53-55.

¹⁹ ISM I 57.

²⁰ Cristian Cealera, *Femeile în viața publică și religioasă a Dobrogei antice-Mari pretese și binefăcătoare ale cetăților vest-pontice(II)*, <https://www.ziuconstanta.ro/fondul-documentar-dobrogea-de-ieri-si-de-azi/articol/citeste-dobrogea-femeile-in-viata-publica-si-religioasa-a-dobrogei-antice-mari-pretese-si-binefacatoare-ale-cetatilor-vest-pontice-ii-4110.html> accesat la 17.04.2025

Aba la Histria mai pot fi amintite și Apollonis, fiica lui Diogenes, magistrat și preoteasă a Demetrei²¹, dar și Ana a lui Demetrios, Hediste a lui Pappias și Democharis a lui Posidonios, implicate în acte de binefacere ale cetății²². Astfel, se remarcă participarea femeilor de statut peregrin și în viața religioasă a cetății Histria, dar cu toate acestea numărul lor rămâne predominant la Tomis.

Concluzii

Concluzionând, deși atestările nu sunt foarte numeroase, se poate observa că femeile de statut *peregrin* au participat la viața religioasă a cetății Tomis, acestea făcând parte din asociații și culte care venerau divinitățile diverse și cosmopolite specifice acestui oraș vest-pontic. Trebuie remarcată, de asemenea, particularitatea orașelor grecești, în care statutul de peregrin nu excludea o bună condiție materială. În felul acesta, femeile, deși lipsite de cetățenia romană, au putut participa la viața religioasă a orașului și datorită apartenenței la familii înstărite. Imaginea acestora în societatea provincială depășea uneori existența unui statut juridic inferior.

---

²¹ ISM I 120.

²² ISM I 191.